

Сімейні традиції українського народу.

План

1. Сімейні традиції українського народу.
2. Функції української жінки, які склалися історично, її роль у сім'ї, історичний розподіл домашньої праці на жіночу та чоловічу.
3. Спільна трудова діяльність членів родини, участь дітей у праці сім'ї.
4. Сімейні обряди.

Література:

1. Бабаєва О. С. Етнопедагогічне осмислення загальнолюдських Бердянський державний педагогічний університет 29 цінностей / О. С. Бабаєва // Збірник наукових праць. Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету ім. Н. В. Каразіна. Вип. XVII. – Х. : Видавництво “Основа” ХНУ, 2006. – 148 с.
2. Бабій І. Народна педагогіка про виховання підростаючого покоління (історичний аспект) / І. Бабій // Рідна школа. – 2008. – № 11. – С. 74–76.
3. Жмут Н. В. Народна педагогіка як етноформуєчий чинник : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.05 “Етнологія” / Н. В. Жмут. – К., 2005. – 22 с.
4. Культура і побут населення України : навч. посіб. для вузів / [В. І. Наулко, Л. В. Артюх, В. Ф. Горленко та ін.]. – К. : Либідь, 1991. – 232 с.
5. Стельмахович М. И. Народная педагогика / М. И. Стельмахович. – К. : Радянська школа, 1985. – 312 с.
6. Стельмахович М. Г. Виховний потенціал української родини / Мирослав Гнатівич Стельмахович // Учитель. – 1998. – №6. – С.52-55
7. Сявавко Є. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку / Є. Сявавко. – К. : Наукова думка, 1974. – 216 с.
8. Чепіль М. М. Народно-педагогічні засади виховання дітей в українській сім'ї (кінець XIX – перша третина XX ст.) / М. М. Чепіль // Педагогічний альманах : збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : ВПО, 2010. – Випуск 6. – С. 249–258.

1. Сімейні традиції українського народу.

Наш народ має багату культуру, величезний скарб якої складається з цінностей, надбаних багатьма поколіннями. З прадавніх часів до нас ідуть життєва мудрість та настанови щодо способу життя. Вони закладені в **українських звичаях, обрядах, фольклорі**, адже в них - світовідчуття та світосприймання нашого народу. У них пояснюються та обґрунтовуються взаємини між людьми, цінність духовної культури окремої людини і народу взагалі.

Рід наш багатий на традиції, свята й обряди, прекрасний духовністю, оскільки з найдавніших часів наші пращури відбирали найцінніші надбання, збагачуючи їх, і бережливо передавали від покоління до покоління. Українці вмiли **відчувати природу, черпати здоров'я, силу й красу** з її лона. Всі творчі сили людини були спрямовані на **зміцнення сім'ї, свого роду**.

Визначальною умовою шлюбу в українців завжди була взаємна любов молодят. Уже саме звучання староукраїнською мовою слова «шлюб» як «слюб» вказує на добру

волю й душевну злагоду подружжя. Ці важливі положення духовних основ української родини трансформовано в законодавчі акти про шлюб і сім'ю в Україні.

Важливою інтеграційною основою давньої української родинно - сімейної культури виступала релігія. До традиційних дійств української сім'ї, як уже зазначалося, долучалися християнські обряди хрещення дітей, вінчання тих, хто бере шлюб, поминання померлих рідних тощо.

Важливу роль у виробленні культури і духовного життя відіграють **сімейні традиції**. Вони підтримуються не юридичними актами, а силою суспільної думки. Багато з них, удосконалюючись, стають правилами, нормами, важливими прискорювачами суспільного прогресу.

Традиції кожної сім'ї мають свої особливості. Добрі традиції згуртовують сім'ю, дають змогу зберегти ті зерна розумного, доброго, вічного, завдяки яким життя стає цікавішим і кориснішим. «На святий вечір батько кликав Мороза на кутю, ховався за стіл і запитував, чи діти його бачать, а ті відповідали, що ні, щоб і на наступний рік стіл був багатим. Мати квоктала, діти цяпали, затамувавши подих, дивились куди похилиться свічка, дмухали на лаву, щоб Духа, якого не придушити, мекаючи, бекаючи, збирали по долівці горіхи та монети, а батьки куйовдили їм волоссячко, щоб ягнятка, телятка були вухаті і волохаті».

Отже, в ігровій родинній формі передавались моральні установки, принципи, яким надавалось емоційне, образне, театралізоване забарвлення, а не навчання і протест.

2. Функції української жінки, які склалися історично, її роль у сім'ї, історичний розподіл домашньої праці на жіночу та чоловічу.

Сучасний погляд на статус жінки в суспільстві зводиться до того, що він тим вищий, чим активніша участь жінок у громадсько-політичному житті, а також у професійній діяльності. У традиційному суспільстві основна соціальна функція жінки реалізувалася у родинній сфері.

Традиційними є функції жінки як **“хранительки”, “жінки-матері”, продовжувачки роду**. В усіх народів виробилася ціла система відтворення і збереження здорових, повноцінних нащадків. У цю систему входили не лише чисто фізичні форми захисту, а й форми захисту соціального. До останніх належав й інститут шлюбу, і особливо суворі (з нашого погляду) правила поведінки жінки: адже колись саме від неї більшою мірою, ніж від чоловіка, залежало повноцінне відтворення і збереження роду. Важливе уявлення про священність шлюбу, заборону розлучень, дівочу честь.

Статус жінки традиційного суспільства завжди пов'язаний зі шлюбом. Чим більше наближався шлюб до ідеального, тим вищий статус мала жінка (це стосується також і чоловіка) в суспільстві. В поняття ідеального шлюбу входили такі показники: здорове тілом і духом подружжя з купою здорових, доглянутих дітей; порядок, тобто не лише фізичний порядок у домі та в господарстві, а й правильний спосіб життя з дотриманням календарного річного й тижневого розпорядку, всіх табу, вимог, моральних принципів та етикетних норм, прийнятих у даному суспільстві. Жінка, яка не реалізувала себе в шлюбі – покритка, стара дівка, вдова, “московка” (“солдатка, “солом'яна вдова”), дружина п'яниці тощо, – вже автоматично ставала позастатусною. Таких жінок не кликали у хресні матері, у коровайниці, у весільні свахи, оскільки вважалося, що вони своєю участю в сакральних дійствах (весілля, народження) можуть “запрограмувати” подібну долю дитині чи подружжю. З ними також неохоче кумилися,

родичалися, сваталися, вступали у майнові стосунки. Особливо жорсткими були громадські санкції проти “покриток”, про що існує велика кількість свідчень

Стереотип “жіночої краси” в суспільстві відповідний до економічних і соціальних функцій жінки, з одного боку, і до антропологічного типу, що склався в тій чи іншій місцевості, з другого. Багата, однак ледача, невміла, марнотратна господиня, у якої господарство йшло “на спад”, не користувалася повагою в селі, на відміну від біднішої, у якої все “прибувало в дім”. Тобто сімейний статус жінки був водночас і статусом громадським. Між громадським і сімейним не було теперішньої чіткої межі. Сімейне життя було на виду у всієї громади. Вона пильно стежила за поведінкою кожного: у суспільстві виробилися різноманітні громадські санкції проти поганих сім’янинів.

Життя сімейної пари стосувалося усієї родини (як з боку дружини, так і з боку чоловіка), кумів сусідів. Сімейний гандж (наприклад, покритка, п’яниця) автоматично понижував статус усієї сім’ї та роду. Таких сімей і родів цуралися, до дочок рідше засиляли сватів, синам частіше відмовляли (не “подавали рушників”, “носили гарбуза”) тощо.

Від найпершого скрику новонародженого, та й навіть ще задовго до появи його на світ, жінка, керована материнським інстинктом, безпомилково визначала свою поведінку і, відчуваючи дію сил природи, точно вміла вибирати серед величезної різноманітності рослин найнеобхідніші для харчування.

Ігри та забави, пісні із забавами, до яких долучається дитина у наступному періоді свого формування, були досить важливим етапом виховання, цілком усвідомленим проявом любові до всього живого й неживого, першим екологічним уроком. З найдавніших часів діти були активними учасниками трудових процесів, разом із дорослими дбали про забезпечення матеріального достатку сім’ї. І тільки та людина, яка успішно закінчувала цю школу праці в своїй родині, ставала добрим господарем, батьком чи ненькою, навчителем своїх дітей.

Ідея привчання дітей до виробничих процесів знаходить своє підтвердження в *дитячих іграшках* (у зменшених предметах праці – сапках, грабельках, кісках, ціпках для обмолоту збіжжя, інструментах тощо), якими діти гралися під час дозвілля. Сьогодні батьки так само через іграшки привчають дітей до праці, тільки тепер це не грабельки, а електронні іграшки. Таким чином, родинні традиції дозвілля, трансформуючись через перетворення та інтеграцію з новими виробничими, побутовими й культурно-освітніми умовами, набувають вираження в сучасних формах і способах функціонування.

Дитячі ігри та забави часто були не відособленими, а входили як компоненти до весняних чи купальських, даючи змогу маленьким учасникам ненав’язливо ознайомлюватися із звичаями та обрядами свого народу. І навчати своїх дітей звичаїв та обрядів, як і навчати їх молитися Богові, – свята справа кожної матері-українки, адже участь дитини в народному ритуалі, як досліджено наукою, є одним із видів психологічної релаксації. *Залучення дітей до дозвіллевих занять* відбувалося на всіх етапах її розвитку: дитина, підліток, юнак чи дівчина. Значну роль слід відвести *старшому поколінню* родини у формуванні особливого типу художнього мислення молодших та в переданні набутого від пращурів досвіду народних традицій, звичаїв, обрядів, побутової поведінки.

У процесі історичного розвитку сім’я, як основна ланка суспільної і соціальної організації людей, постійно набувала певного досвіду адаптації в природно-матеріальних умовах і у формуванні духовного світу, який значною мірою

матеріалізувався в морально - етичній, фольклорній, господарській і побутовій культурі народу, що забезпечувало творення родинних виховних традицій, звичаїв, які є найстійкішими елементами виховних етнопедагогічних систем. Родинні традиції, звичаї і обряди найліпше відображали досвід виховання дітей кожного народу. Розвиненість тривких родинно - сімейних, побутових і культурних традицій свідчить про високий рівень формування етносу, національності. До таких слід віднести **пісню й танець** як два потужні психофізичні чинники вираження морально-етичної й естетичної культурної цінності душі українського народу.

3. Спільна трудова діяльність членів родини, участь дітей у праці сім'ї.

На ранніх етапах існування людства у зв'язку з низьким рівнем розвитку виробничих сил, **діти з раннього віку залучалися у виробничу працю дорослих** і досить рано ставали самостійними виробниками. Цей період розвитку суспільства характеризувався **єдністю трудової діяльності і виховання. Залучення дітей у посильні для них форми праці виступало основним засобом виховання, передачі трудового і життєвого досвіду.** На цьому етапі переважають суспільні форми виховання. З утворенням моногамної патріархальної родини піклування про дітей та їх підготовку до життя покладається на батьків. Трудове виховання органічно вписувалось у процес життєдіяльності патріархальної родини, в якій посильною працею були зайняті всі. Родинне виховання залишалось у своїй основі трудовим. У системі сімейного трудового виховання домінували **невербальні методи виховання: приклад батьків і старших, активність самої дитини, спільна трудова діяльність батьків і дітей.** Перший досвід трудової діяльності дитина одержувала в сім'ї. Мала дитина **прилучалася до праці поступово, вчилася навичкам самообслуговування, виконувала певні трудові доручення.** Трудова діяльність дитини розпочиналась з раннього віку – «відтоді, відколи вміє сама орудувати ложкою – набирати їжі й нести до рота» (М. Г. Стельмахович). Безумовно, специфічний уклад життя сільської родини накладав відбиток на характер роботи – це була, в основному, **побутова, сільськогосподарська і реміснична праця, тісно пов'язана з релігійними традиціями і святами.** Для патріархальної родини характерний чіткий розподіл праці на суто **чоловічу і жіночу.** Розділення трудових обов'язків між усіма членами родини, викликане економічною необхідністю, сприяло досягненню високої ефективності і продуктивності праці. У процесі дорослішання дитини її праця також поділялась за статевим принципом: **дівчаток** навчали прясти, шити, вишивати, **хлопчики** допомагали батьку орати, боронувати, вчились косити, доглядати за тваринами. Трудове виховання дітей старшого віку виходило за межі родини. В українських селах склалися «громадські» форми організації життя молоді: пастушення, дівчачі і хлопчачі гурти, дівоцькі і парубоцькі громади, вечорниці, досвітки, свята.

4. Сімейні обряди.

Усе сімейне життя в минулому супроводжувалося різноманітними обрядами та ритуалами, котрі в образно-символічній формі означали певні етапи життя людини і окремі стадії розвитку сім'ї. Це дає усвідомлення часу, його плинності. Людина напівсвідомо відчуває рух часу і своє місце в ньому. Він матеріалізується лише через подібні сімейні свята, родинні події. Людина може сприймати тільки матеріалізовані події, а час матеріалізується у святі.

Відповідно до природного циклу існування людини склався і комплекс сімейних обрядів: **родильні, весільні, поховальні й поминальні**. З розвитком раціональних знань сенс заборонних магічних обрядів поступово втрачався, а ритуальні дії перетворилися на одну з традиційних розваг народу. Водночас з появою нових обрядових дій і символічних ритуалів старі й надалі зберігалися, однак їхній зміст поступово змінювався. Так склався багаточаровий і багатофункціональний обрядовий комплекс. Ця закономірність особливо рельєфно простежується в родильній обрядовості, що пояснюється надзвичайною делікатністю самого факту народження дитини, котре, до речі, було й основною умовою визначення закономірності сім'ї. Згідно зі звичаєвим правом сім'я набувала чинності тільки тоді, коли в ній були діти.

Обряди, пов'язані з **народженням дитини**, дослідники поділяють на чотири цикли: **передродові**, власне **родильні**, **післяродові** та **соціалізуючі** – прилучення новонародженого до роду, сім'ї, колективу.

Національна традиція, її трансформація в сьогоденні і майбутньому стає важливим чинником поступу нашої педагогіки. Неважко помітити, що і в світовій педагогіці ця думка знаходить усе більше своїх прихильників. Людство прямує до зближення інтересів, до взаємодії в розвитку й виживанні, і водночас жоден народ не бажає втратити найліпших якостей і прикмет своєї самобутності, неповторності.

Традиції, звичаї і обряди – це та наша спільна історія, яка живить і єднає нас. І ми сьогодні з усією відповідальністю маємо ставитися до формування високого національного ідеалу, гуманістичного за своїм спрямуванням і змістом, розмаїтого й багатого на форми та способи його вираження.